

Jakab várnagy († 1420)

1419. december 21-én Zsigmond magyar (1387–1437) és német (1410–1437) király elindult Budáról¹ Morvaországon keresztül Csehországba, hogy megszerezze a testvére, Vencel halálával (1419. augusztus 16.) megüresedett trónt.² Útja kezdettől fogva nem ígérkezett holmi dicsőséges bevonulásnak.³ Mivel ezt maga a király is így gondolta, ezért megbízható magyarországi híveivel, köztük Garai Miklós nádorral és rokonával, Dezső macsói bánnal, Ozorai Pipoval, Tamási László ajtónállómesterrel és testvérével, Henrikkel, Pálóci Mátéval és Imrével, Perényi Jánossal, Rozgonyi Istvánnal és Györggyel, Nánai Kompolt Istvánnal és fiával, Péterrel meg Necpáli Györggyel és fiával, Lászlóval, valamint az ő familiájukkal indult az útnak. A sereg december 27-re – és nem 15-re⁴ – ért Brunnbe, itt a prágaiak követői is megjelentek, ahonnan a vízkeresztre Boroszlóba meghirdetett birodalmi gyűlésre ment. Innen csak három hónappal később, április elején folytatta útját, miközben a pápai bulla

---

* A tanulmány elkészítését a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj (BO/00433/06) támogatta. A dolgozat szlovák nyelven megjelent: Kastelán Jakub († 1420). In: Miles Semper Honestus. Zborník štúdií vydaný pri príležitosti životného jubilea Vojtecha Dangla. Editori VLADIMÍR SEGEŠ, BOŽENA ŠEĎOVÁ. Vojenský historický ústav. Bratislava 2007. 37–46.

¹ † ENGEL PÁL–C. TÓTH NORBERT: *Itineraria regum et reginarum (1382–1438)* (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 1.) *Itinerarium Sigismundi regis imperatorisque (1382–1437)* Manuscriptum Pauli Engel complevit indiceque instruxit et redegit Norbertus C. Tóth. *Itineraria Mariae (1382–1395) et Barbarae reginarum (1405–1438) consortum Sigismundi regis imperatorisque, nec non Elizabeth reginae (1382–1386), relictae Ludovici I regis composuit indicibusque instruxit et redegit Norbertus C. Tóth.* Budapest 2005. (továbbiakban: *Itineraria*) 105.

² FRANTIŠEK PALACKÝ: *A huszitizmus története. Fejezetek a cseh nemzet történetéből.* Válogatta, a jegyzeteket összeállította és az utószót írta BENEDEK GÁBOR. Budapest 1984. (továbbiakban PALACKÝ) 186.

³ Az események leírására lásd TÓTH-SZABÓ PÁL: *A cseh-huszitizmus mozgalmak és uralom története Magyarországon.* Budapest 1917. (továbbiakban: TÓTH-SZABÓ 1917.) 56–62.

⁴ TÓTH-SZABÓ 1917. 56. (E tévedése PALACKÝ-ra [209.] megy vissza, aki innen még december 24-re visszavitte Zsigmondot Szokolcára, ahol kibékült feleségével, Borbálával.)

hatására rengeteg kereszties csatlakozott hozzá, de továbbra sem sietett Prágába. Április 13-tól május 2-ig Schweidnitzben időzött, majd Königgráz (május 8–10.), Melnik (27.), Vyšehrad (31.) érintésével Königsaalba ment (június 3–6.), hogy végül június 8-án érkezzen meg Prágába.⁵ A várost és a várat körülfárta seregével, majd bevonult a királyi várba, a Hradzsínba, ahol július 28-án Prága érseke cseh királlyá koronázta. Előtte azonban, több kisebb csatározás után, július 14-én a Vitkov hegynél a keresztiesek, soraikban magyarokkal, a későbbiek szempontjából végzetes vereséget szenvedtek. Az itteni kudarcot már csak teljesebbé tette a november 1-jén Vyšehrad-váránál történt újabb vereség. (E csatában esett el Nánai Kompolt Péter is, a későbbi országbíró, István fia.) Ideje azonban most már rátérni arra az okra, amelynek ismertetéséhez előljáróban a fentebbieket leírtam.

A Zsigmondkori Oklevéltár⁶ X. kötetének készítése közben az alábbi, Sáros megye törvényszéke, azaz Zsigrai Pócs Mihály alispán és a szolgabírák által 1423. november 8-án kiadott oklevél került a kezembe. Már az felkeltette a figyelmemet, hogy az oklevél nem valamelyik, a mai Szlovákia területén élő család vagy ott lévő hiteleshely levéltárából került elő, hanem a Szabolcs és Szatmár megyében birtokos Ibrányi család levéltárából.⁷ Az oklevél szerint Szentmihályi Fülöp felesége, Veronika pert indított Ruszkai Bertalan fia, László ellenében Sáros megye előtt. Tette ezt azért, mert előző férje, Jakab várnagy Prága városa előtt bekövekezett halála után László apja, Bertalan magához vette az elhalt javait és holmijait. E „rablott” holmik és javak a panasz elhangzásakor is még Lászlónál voltak. A megye az ügyet elhalasztotta a következő *sedriara* (*sedes iudiciaria*, azaz a megye ítélő- vagy törvényszéke, tulajdonkép-

---

⁵ Itineraria 105–106.

⁶ Zsigmondkori Oklevéltár I–II. (1387–1410) Összeállította MÁLYUSZ ELEMÉR. Budapest 1951–1958.; III–VII. (1411–1420) Mályusz Elemér kéziratát kiegészítette és szerkesztette BORSA IVÁN. Budapest 1993–2001.; VIII–IX. (1421–1422) BORSA IVÁN–C. TÓTH NORBERT. Budapest 2003–2004.; X. (1423) C. TÓTH NORBERT. Budapest 2007. (Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 1., 3–4., 22., 25., 27., 32., 37., 39., 41. és 43.) (továbbiakban: ZsO)

⁷ Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Levéltár. (továbbiakban: DL.) 62 243. (ZsO X. 1361.; továbbiakban e köteteknél csak a regesztaszámokra utalok, egyéb forráskiadványoknál az oldalszám/regesztaszám alakot használom)

pen a megyebeli nemesség „közéletben” való részvételének helyszíne, hetente vagy kéthetente ülésezett). 1423. október 18-án a feleket ügyvédjeik, az asszonyt férje rokona, Kis Pál, Lászlót pedig Asguti *Bozyk* Miklós képviselte. Az alperesi ügyvéd az asszony keresetére – természetesen – azt válaszolta, hogy teljesen ártatlan az ügyben. Erre a felperes elmondta, hogy ő a következő, utolsó terminuson tanúkat is tud állítani a kereset igazolására. Mindezek értelmében a megye a következő ítélszékét jelölte meg ennek helyéül. S valóban, november 8-án ismét megjelentek a felek ügyvédjei a megye előtt, ahová Kis Pál felperesi ügyvéd két tanút is hozott magával: Buclói Varjú Pétert és Jékelfalusi Fias Jánost. A két tanú elmondta, hogy ők és Tótselymesi Apród Miklós ott voltak Prága városa előtt, amikor Bertalan magához vette Jakab várnagy javait. Ekkor, a megyei hatóságok előtt zajló perekben korántsem szokatlanul,⁸ az alperes ügyvédje, érzékelve a per hátrányos kimenetelének lehetőségét védenére nézve, hirtelen előkapta a király per-áttelőlő parancslevelét. Ennek értelmében a megyének ítéletet kellett hoznia, de amennyiben László nem lenne megelégedve az ítélettel, akkor azt kötelesek átküldeni a királyi kúriába. Ezek után az alispán és a szolgabírák a megyei nemesek közül kijelölt ülnökökkel úgy döntöttek, hogy Veronika a tanúkkal, Varjú Péterrel és Lőrinc fiával, Jánossal meg a jelen nem lévő Apród Miklóssal tegyen esküt a 15. napon (november 22.) előttük. Mint az várható volt, *Bozyk* Miklós, az alperes ügyvédje az ítélettel nem volt megelégedve, ezért a megye átküldte a pert a királyi kúriába 1424 vízkereszt nyolcadára.

---

⁸ Vö. NEUMANN TIBOR: Bereg megye hatóságának oklevelei (1299–1526) (A Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle Füzetek 3. Szerk. NÉMETH PÉTER.) Nyíregyháza 2006. (továbbiakban: Bereg) 64/132., 74/170., 75/172.; HORVÁTH RICHÁRD: Győr megye hatóságának oklevelei (1318–1525). (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások 1.) Győr 2005. (továbbiakban: Győr) 76/62.; C. TÓTH NORBERT: Szabolcs megye hatóságának oklevelei II. (1387–1526) Budapest–Nyíregyháza 2003. (A nyíregyházi Jósa András Múzeum kiadványai. 53. Szerk. NÉMETH PÉTER.) 26/37. és 39., 56/176–177., 66/223., 89/325.; SZAKÁLY FERENC: Ami Tolna vármegye középkori okleveleiből megmaradt 1314–1525. Szekszárd 1998. 192/186., 204/205.; C. TÓTH NORBERT: Ugocsa megye hatóságának oklevelei (1290–1526) (Az MTA–MOL Zsigmondkori Oklevéltár Kutatócsoport kiadványa) Budapest 2006. 41/50., 66/120., 67/121., 90/164.

Az első feladatunk az oklevélben szereplő személyek azonosítása.⁹

Zsigrai (Szepes megye) Pócs Mihály (Péter fia) a forrásokban 1402–1449 között mutatható ki, 1420. szeptember 9-én¹⁰ tűnik fel és marad egészen Rozgonyi János ispánságának végéig, 1435-ig Sáros megye alispánja. Azonban nem egyedülként viselte a tisztséget, hanem párban, ekkori társa Szeretvai Ramocsa Fülöp volt.¹¹ Mihály egyúttal, amint az Rozgonyi János ispánsága alatt szokás volt,¹² minden bizonnyal Sáros várának (al)várnagyi tisztét is betöltötte. E két tisztség összekapcsolása korántsem volt egyedül Sáros megyére jellemző, hiszen ugyanez a helyzet állt fenn (hogy a sok példa közül csak hármat említsek) Bereg, Győr és Veszprém megyékben is, ahol az egyik alispán egyúttal a megyében fekvő vár (al)várnagya is volt.¹³ Ennek oka viszont az volt, hogy e várak még királyi kézen voltak és a mindenkori ispán *honor*jához tartoztak. (A *honor* tulajdonképpen a tisztséggel járó jövedelem, fizetés.)¹⁴ Így az ispán egyúttal a várak várnagya is lett, de mivel ritkán tartózkodott ott, ezért maga helyett alvárnagyo(ka)t állított. Ők viszont uruk távollétében gyakran felülcímezték magukat, azaz várnagyokként szerepeltek.

Az alperes Ruszkai László, aki apja, Bertalan révén került a perbe. László apját azonban születésekor még nem az Abaúj megyei (Gönc)Ruszkáról, hanem Kalonda birtokról nevezték. Perényi Péter sárosi várnagyaként szerepel 1403-ban, majd ugyancsak az országbíró révén Zemplén megye alispáni székét is elnyerte.¹⁵ Utoljára 1421. szeptember 2-án szerepel alispánként, 1422.

---

⁹ A cikkben szereplő személyek azonosításában nagy segítségemre volt a RÁCZ GYÖRGY által szerkesztett „A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa DL-DF 4.2. – Zsigmond-kori oklevéltár I–VII. (1387–1420) Szerk. MÁLYUSZ ELEMÉR és BORSA IVÁN.” című CD-ROM. Budapest 2003. (Arcanum Digitéka)

¹⁰ ZsO VII. 2167–2168.

¹¹ ENGEL PÁL: Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I–II. História Könyvtár, Adattárak. Budapest 1996. (továbbiakban: ENGEL: Archontológia) I. 173.

¹² Vö. ENGEL: Archontológia I. 173. és 404.

¹³ Bereg 16–20.; Győr 28–31.; HORVÁTH RICHÁRD: Veszprém megye tisztségviselői a későközépkorban (1458–1526). Fons 7 (2000/2) 249–266.; ZsO IX. 668. (Veszprém.)

¹⁴ Vö. ENGEL PÁL: Honor, vár, ispánság. Tanulmányok az Anjou-királyság kormányzati rendszeréről. In: Vár, honor, ispánság. Válogatott tanulmányok. Válogatta, szerkesztette, a jegyzeteket gondozta CSUKOVITS ENIKŐ. Budapest 2003. 101–161.

¹⁵ ENGEL: Archontológia I. 173. és 404.

május 28-án már néhaiként említik.¹⁶ Az oklevél szerint ő volt az, aki Jakab javait magához vette Prága ostromakor, ahol azonban nem Perényi Péter vezetésével (mivel az országbíró az egész év folyamán birtokain tartózkodott),¹⁷ hanem valószínűleg Perényi Imre fia, János zászlaja alatt harcolt.

A felperes Veronika, aki első férje, Jakab várnagy javait követelte vissza Ruzskai Lászlótól, valamikor az 1422-es év folyamán ment hozzá második férjéhez, Szentmihályi Fülöphöz. 1425-ben még az ő felesége volt, amikor Buclói Varjú Péter képviselte érdekeit Buclói Elek fiai, András és Miklós ellenében.¹⁸ E Fülöp időközben szepesi várnagy is volt, mert 1426 januárjában mint volt várnagyot említik, annak okán, hogy felesége, Veronika Ruzskai Bertalan fiától, Lászlótól átvett 67 forintot.¹⁹ Ezen adat ismeretében viszont különös fényt kap az tény, hogy az 1423-as oklevél hátlapján lévő címzésben Veronika férjeként Fülöp mint várnagy szerepel.²⁰ Ezt először tollhibának véltem, azonban a mondott év forrásai között perdöntő bizonyítéka bukkantam: augusztus 25-én a szepesi káptalan előtt megjelent Sztuljáni Varjú Péter – azaz az egyik tanú – és két, Sztulján birtokon lévő jobbágykúriát, amelyek Mellétei Fülöp szepesi várnagy feleségét illetik, visszaadja *sororjának*. Nos, a feleség és *soror* nem volt más, mint a mi Veronikánk. Az oklevél azt is elárulja, hogy Veronika apja Enyickei Benedek fia, Miklós volt.²¹ Sajnos adatok hiányában egyelőre lehetetlen megállapítani, hogy Veronika és Péter között milyen rokonsági fok állt fenn. A másik probléma, hogy bár Fülöp várnagynak immáron két megyéből, Sárosból és Gömörből is ismerjük részirtokát, de ez semmiféle segítséget nem ad további azonosításához. Ugyanis a Szentmihályi családról semmit sem tudunk, a Mellétei családtagok között viszont egyetlenegy Fülöp nevűt sem ismerünk.²² Mindezek ellenére nem vesznek kárba ezen ismereteink, mivel a fenti adatok tükrében elmondhatjuk, hogy sikerült azonosítanunk Szepesvár

---

¹⁶ ZsO VIII. 914. és IX. 575.

¹⁷ Február 10.: Dob (ZsO VII. 1339.); április 10–28.: Nagyida (1598–1669.); június 2.: Szöllős (1782.); június 14.: Nyaláb (1842.); július 25.–szept. 21.: Nagyida (2007–2213.); október 2.: Kelemér. (2232.)

¹⁸ Dl. 90 871.

¹⁹ Dl. 50 393.

²⁰ „*consortem Philippi castellani de Zenthmichal*”

²¹ ZsO X. 1062.

és Szepes megye eddig csak keresztnevén ismert várnagyát és alispánját. Fülöp alispán és várnagy 1417. július 19-én szerepel e minőségében egy megyei oklevélben.²³ Ő minden kétséget kizáróan megegyezik Szentmihályi/Mellétei Fülöp szepesi várnaggyal, aki e tisztséget majdnem egy évtizedig töltötte be. Ám mint már megszoktuk, e hivatalt nem egyedül viselte, mivel 1422-ben felbukkan egy Botos Pál nevű várnagy, akit szintén teljes biztonsággal azonosíthatunk a megye alispáni székében 1432-ben feltűnő Roskoványi Pálca Pállal.²⁴

A felek ügyvédjeiről nem sokat tudni: Asguti (Sáros megye) *Bozyk/Busyk* Miklós egy 1422. november 15-i oklevél hátlapján lévő bírósági feljegyzésben és egy 1423 szeptemberi oklevélben szerepel kijelölt királyi emberként.²⁵ Szentmihályi (Sáros megye) Kis Pálról jelenleg ez az egyetlen információnk.

A tanúk: Buclói vagy Buzlai (Sáros megye) Varjú Péter, László fia általában katonáskodással foglalkozó és ennek révén birtokrészeket szerző ember volt. A forrásokban 1404-től mutatható ki. Mellette gyakran feltűnik Botfalvi vagy Őri Dacsó Miklós (Perényi Péter familiárisa, ungi alispán 1423),²⁶ akivel együtt kapnak a királytól adományokat, illetve szereznek birtokokat.²⁷ Varjú Péter 1423-ban Őri és Sztuljáni, 1425-ben pedig ismét Sztuljáni vezetéknevvel tűnik fel.²⁸ Ennek ellenére sem a Buclói, sem az Őri családhoz nem tudjuk hoz-

---

²² Vö. Az Abaffy család levéltára 1247–1515. A Dancs család levéltára 1232–1525. A Hanvay család levéltára 1216–1525. Ila Bálint kézírata alapján sajtó alá rendezte és szerkesztette BORSA IVÁN. (Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 23.) Budapest 1993. és a ZsO köteteinek mutatójával!

²³ ENGEL: Archontológia I. 198. és 430. (ZsO VI. 699.)

²⁴ ENGEL: Archontológia I. 198.

²⁵ ZsO IX. 1142., ZsO X. 1114.

²⁶ ENGEL: Archontológia II. 55.

²⁷ C. TÓTH NORBERT: A leleszi konvent országos levéltárában lévő (Introductoriae et Statutoriae) sorozatának 1387–1410 közötti oklevelei. (Pótlás a Zsigmondkori oklevéltár I–II. kötetéhez) (A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltárak Kiadványai II. Közlemények 36.) Nyíregyháza 2006. 65/111. és 70/121., 104/189.; C. TÓTH NORBERT: A leleszi konvent országos levéltárában lévő Acta anni sorozatának oklevelei. II. közlemény. 1400–1410. (Pótlás a Zsigmondkori Oklevéltár II. kötetéhez) In: A nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve 48 (2006) 323–442. 358/97., 418/262. és 424/276.

²⁸ Dl. 71 758. Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Fényképgyűjtemény. (továbbiakban: Df.) 221 489., Dl. 90 871. Ismerünk egy Sztuljáni Varjú Antal nevű személyt is 1420-ból. (ZsO VII. 1357.)

zákapcsolni.²⁹ Talán némi reményt ad a következő adat arra, hogy megfejthetjük származási helyét: 1381-ben feltűnik egy Kaproncára (Sáros megye) való családfő, János és négy fia, László, András, Miklós és Pál, akiknek nagyapját, illetve apját Varjú Miklósnak hívták.³⁰ Ha sejtésünk helyes, akkor a négy fiú között szereplő László nevűben Varjú Péter apját tisztelhetjük, minthogy őt szintén így hívták. Mindez egyelőre csak feltételezés, és a nehezebb döntés végett mindjárt felvetek egy másik lehetőséget is: az 1420-as és 1430-as években a Buclói családból ismerjük Andrást és Miklóst, akiknek apja Elek volt.³¹ Az ő édestestvére volt Tamás,³² akinek fia, Balázs 1435–1437-ben szepesi alispán volt.³³ Így felmerülhet, hogy Elek és Tamás ismeretlen nevű apja és Varjú Péter apja, László voltak testvérek.

A második tanú Jékelfalusi (Szepes megye) Fias János, akinek apja, Lőrinc, anyja pedig Stefkfalvi János fia, Zonk leánya, Anna (1409-ben már özvegy) volt.³⁴ Fias János 1423 és 1438 között fordul elő forrásokban és öt fiúgyermekéről tudunk.³⁵

A harmadik, jelen nem lévő tanú, Tótselymesi (Sáros megye) Apród Balázs fia, Miklós, aki híres krónikairó: János küküllői főesperes unokaöccse volt. Felesége Dorottya, Svábi Pál leánya, szintén a Szepesi család rokonságából került ki.³⁶ 1454-ben mint Sáros megyei követ vett részt az országgyűlésen.³⁷

Az utolsónak maradt a legkérdésesebb személy, akit az oklevélben egyszerűen csak Jakab várnagynak neveznek. Ki volt ő?

Mielőtt rátérnék személyének meghatározására, az alábbi két előfeltételezés

---

²⁹ Vö. ENGEL PÁL: Magyar középkori adattár. CD-ROM. Budapest 2001. (Arcanum Digitéka) (továbbiakban: ENGEL: Genealógia) Buzlai (Buclói) és Bot rokonsága, 2. tábla: Dacsó (Őri).

³⁰ Dl. 90 835.

³¹ Dl. 90 871.

³² Dl. 90 876.

³³ Dl. 90 879., ENGEL: Archontológia I. 198.

³⁴ ENGEL: Genealógia, Szepesi (Stefkfalvi).

³⁵ Dl. 83 622., 83 700., 83 704-5., 98 322. Jánosnak Miklós nevű testvérét és fivérének feleségét, Felsőbárcai Máté leányát, Ilonát ismerjük. (Dl. 83 358., 83 622., 83 929.) Frigyükből született István (1465–1488) és Katalin (1479). István felesége Anna volt, akitől négy fia: (Szepesfalvi) Mihály, Miklós, János és Antal (1516) született. (Dl. 69 168., 84 081.)

³⁶ ENGEL: Genealógia, Tótselymesi (Apród, Tárcai).

³⁷ ENGEL: Archontológia II. 14.

közül kell választanunk. Az oklevélben ugyanis hősünk csak keresztnévvel és tisztségével, azaz Jakab várnagyként szerepel. Ebből két ellentétes állítás következik: az első szerint teljesen ismeretlen volt a megye közönsége előtt. A másik szerint viszont nagyon is ismerték, tudták kiról van szó, ezért szerepel egyszerűen csak Jakab várnagyként. E két lehetőség közül inkább az utóbbi látszik valószínűnek. Ugyanis kizártnak tarthatjuk, hogy a jelen lévő özvegy, Veronika ne ismerte volna férje-ura származási és tisztségviselési helyét (még ha ez utóbbit esetleg már régóta nem is ő töltötte be). Mindezek fényében feladatunk az, hogy találjunk egy olyan Jakab nevű személyt, aki Sáros, netán Szepes megye nemesi társadalma előtt ennyire jól ismert volt és 1420 után eltűnik forrásainkból. Jakab halálát ugyanis bizton az 1420 nyarán lezajlott prágai harcokhoz köthetjük. Ezt támogatja, hogy özvegye 1423-ban már újra férjnél volt, továbbá, hogy Zsigmond magyar király 1421-ben csak Časlav-ig jutott el,³⁸ és ha e város falai alatt halt volna meg, nehezen lehet elképzelni, hogy azt mondják rá, Prága alatt hunyt el. Ez annál is inkább valószínűtlen, mert a két város közötti távolság több mint 60 km.

Szerencsénkre vagy szerencsétlenségünkre Sáros megye alispáni tisztét³⁹ több Jakab keresztnévű személy is viselte, akik – mint fentebb utaltam már rá – egyúttal Sáros vár (al)várnagyságát is ellátták. Az első szóba jöhető személy Szendi Jakab, aki 1411–1414 között töltötte be a tisztséget. A forrásainkban nem szerepel 1414 után, de személyét bizton kizárhatjuk, mivel az ő felesége nem Veronika, hanem Leszteméri Dancs János leánya, Erzsébet (1414) volt.⁴⁰

A második – időrendben haladva – Márkusfalvi Máriási László fia, Jakab, aki 1414–1417 között volt alispán. A forrásokban azonban 1420 után is, így 1421-ben és 1422-ben is kimutatható.⁴¹

A következő Jánosfalvi Tóbiás fia, Jakab, aki 1416–1419. december 11.⁴² között volt alispán. Sőt, emellett még 1419-ből arra is van adatunk, hogy egyúttal Sáros várának várnagyi tisztét is betöltötte.⁴³ E Jakab 1383-tól szerepel az

---

³⁸ Itineraria 107–109.

³⁹ Csak ott jegyzeteltem a hivatalviselési időtartamot, ahol az adat eltér az ENGEL: Archontológia I. 173. oldalán lévő adatsortól.

⁴⁰ ZsO IV. 1667.

⁴¹ ZsO VIII. 35. és IX. 293.

⁴² ZsO VIII. 1139.

oklevelekben és jól nyomon követhető családfája egészen az Árpád-korig. Jakab dédapját Miklósnak, nagyapját Lőrincnek (†1346 előtt) hívták, akit hamis pecsét készítéséért az 1340-es évek elején lefejeztek. Lőrinc özvegyét Erzsébetnek hívták, aki viszont *Radyzlaus comes* fia, Tóbiás leánya volt. E Tóbiás, akiről az egyik fiú, Jakab apja kapta a nevét, fiúörökös vigasza nélkül távozott a világból, Erzsébeten kívül még egy lányt, Margitot (1351) hagyva az utókorra.⁴⁴ Jakab apjának, Tóbiásnak (1369–1379) a felesége a meglehetősen rejtélyes nevű *Fuouch* leánya, *Formosa* volt.

Sáros megye következő oklevelét, ami 1420. szeptember 9-én kelt, már Talpasi Lépes Demeter és Zsigrai Pócs Mihály adták ki alispánokként.⁴⁵ Jakab teljesen eltűnik forrásainkból, nem találkozunk nevével sem 1421-ben, sem 1422-ben. Azt hihetnénk, hogy jó nyomon járunk és akár ő is lehetne az ismeretlen Jakab várnagy. A szóban forgó személy azonban nem halt meg, mert egy 1423. szeptember 11-i oklevél szerint éppenséggel a fungáló alispánnal, Zsigrai Pócs Mihállyal keveredett vitába. Ugyanis Körtvélyes birtokon, ami Mihályt és Jakabot közösen illette meg, Jakab elfoglalta Mihály részét.⁴⁶ Azonban nagyobb perpatvar nem keletkezett az ügyből, mert az 1430-as évek elején Mihály társa az alispáni tisztségben éppen Jakab lett.⁴⁷ Életét valamikor 1439 után fejezhette be.⁴⁸

A negyedik személy, aki szóba jöhet, a Perényi Imre által a Sáros megyei Újvár (Hanigovce) várába állított egyik várnagya: Hangácsi (Borsod megye) Jakab. Ő 1414-ben biztosan betöltötte e tisztséget.⁴⁹ Apját Tamásnak (1398),⁵⁰ két testvérét pedig Pálnak és Imrének (1421) hívták.⁵¹ E Pál később, 1429-

---

⁴³ ZsO VII. 436.

⁴⁴ Dl. 67 404., Dl. 41 151. (Margit)

⁴⁵ ZsO VII. 2167.

⁴⁶ ZsO X. 1116.

⁴⁷ 1431: Dl. 84 862., 43 901.

⁴⁸ Dl. 13 390. Ismereteink szerint egy Imre (1474–1485) nevű fia volt (Dl. 17 602., 60 866.), akinek Miklós (1497–1511) nevű fiát ismerjük (Dl. 63 875.). E Miklósnak két fia, Péter és Bertalan meg egy lánya, Ilona (1511) volt. Szent-Ivány család levéltára 1230–1525. Mályusz Elemér kézírata alapján sajtó alá rendezte, szerkesztette és az előszót írta BORSÁ IVÁN. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 14.) Budapest 1988. 71/168.)

⁴⁹ ENGEL: Archontológia I. 453.

⁵⁰ C. TÓTH NORBERT: A leleszi konvent országos levéltárában lévő Acta anni sorozatának oklevelei. I. közlemény. 1387–1399. (Pótlás a Zsigmondkori Oklevéltár I. kötetéhez) In: A nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve 47 (2005) 315/249.

ben Borsod megye alispánja lett.⁵² Jakab a forrásokban 1410-ben jelenik meg, 1415-ben mint Perényi Imre familiárisát említik,⁵³ 1420. október 2-án mint kijelölt királyi ember Perényi Imre fiainak ügyében szerepel.⁵⁴ Valamikor 1437 után halhatott meg,⁵⁵ összesen négy fiúgyermeket hagyva maga után.⁵⁶

Mindezek után sajnálattal kell megállapítanunk, hogy amíg nem rendelkezünk további adatokkal az azonosításához, Jakab várnagy személye egyetlen családdhoz sem köthető.

Még egy dologra kell visszatérnünk. A megyei oklevél ismertetésekor nem tértem ki arra a nem kevésbé fontos kérdésre, hogy tulajdonképpen mit is vett el Ruszkai Bertalan Jakab várnagytól. A panasz szerint volt nála 38 színarany forint és 125 – számítási – új forint. Négy teljesen, zablával, nyereggel felszerelt ló, amik 200 forintot értek. Továbbá még egy, talán teherhordásra használt, 20 forint értékű ló. Természetesen Bertalanhoz került Jakab teljes hadfelszerelése is. Végignézve e tételeken, látható, hogy meglehetősen nagy készpénzmenyiség volt az elhunytnál. Az, hogy több ló volt nála, adódott a hadviselés módjából, de éppenséggel zsákmányolhatta is. Azonban a 38 színarany forint Jakabnál léte már inkább elgondolkodtató, hiszen a 125 új forint sem számított akkoriban kevés pénznek. Az nem valószínű, hogy ez a pénz akár mint a zsoldja,⁵⁷ akár mint toborzásra szánt összeg lett volna nála. Hiszen

---

⁵¹ ZsO VIII. 890. Jakab ez időben élt rokonai közül ismerjük még Márk fiát, Jánost (1411) és Lőrinc leányát, Klárát (1414), aki Csicseri Péter fia, János felesége volt. (ZsO III. 540., IV. 2661.)

⁵² ENGEL: Archontológia II. 94.

⁵³ ENGEL: Archontológia II. 94.

⁵⁴ ZsO VII. 2232.

⁵⁵ 1429: Dl. 89 900., 13 089. Ismerjük még testvéreinek utódait is: ezek szerint Pálnak Mihály nevű (1478–1492), Imrének pedig Benedek és Gergely nevű (1449) fiai voltak. (Dl. 75 928., 61 080., 75 903.)

⁵⁶ János, Lőrinc, Sebestyén és Albert (1443). Az utóbbi, Albert pécsi nagyprépost kiemelkedő karriert futott be, jelentős tisztségeket töltve be az 1440-es évektől Mátyás király uralkodásának közepéig. (Dl. 75 875., 75 878.) FEDELES TAMÁS: A pécsi székeskáptalan személyi összetétele a késő középkorban (1354–1526). (Tanulmányok Pécs történetéből 17.) Pécs 2005. 375–377.; A három fiú közül, akiknek utódai lehettek, csak Sebestyénnek ismerjük gyermekeit: két fia, Jeromos (1457–1484) és István (1464–1484), valamint négy leánya, Dorottya, Erzsébet, Zsófia és Anna (1464) volt. (Dl. 15 147., 14 612., 75 937.)

⁵⁷ Stiborici Stibor 1422-ben havi 1000 aranyforintért tartotta fegyverben 135 lándzsányi seregét. (ZsO IX. 1217.) Azaz egy hónapra 1 lándzsa (3-4 ember) fegyverben tartása kb. 7 és fél aranyforintba került.

ez utóbbi esetben nem az özvegy követelte volna Ruzskai Lászlón az összeget, hanem a megbízó. De ilyenről nem tudunk. Leginkább tehát arra gondolhatunk, hogy valamikor a hadjárat során zsákmányolta azokat Morva- vagy Csehországban. A csatamezőn elszenvedett halála miatt e zsákmány gyümölcsét már nem élvezhette Jakab, mivel annak megszerzésével egyidőben – úgy tűnik – a jó szerencsáját viszont elvesztette. Kérdés persze, hogy a várnagy milyen minőségében vett részt a hadjáratban?

A korábbi szakirodalom úgy gondolta, hogy az 1420-as hadjáratban Zsigmond király oldalán részt vett urak a maguk szakállára tették ezt és az országban nem volt általános mozgósítás érvényben.⁵⁸ E nézetten, ismerve immáron az 1420-as év teljes forrásanyagát, magam sem látok változtatni valót. Így hát Jakabot azok familiárisaként kell elhelyeznünk, akik jelen voltak Csehországban. Némi támpontot nyújthat azoknak a személye, akikről biztosan tudjuk, hogy a várnaggyal együtt voltak Prága alatt: Buclói Varjú Péter pályája elején talán Perényi-familiáris volt. Apród Miklósról viszont nagy biztonsággal állíthatjuk, hogy 1397-ben familiárisi kötelékek fűzték a Rozgonyiakhoz.⁵⁹ Egyedül Jékelfalusi Fias Lőrincről nem tudunk semmit. Az 1420-as években már mindhármuk *dominusa* egyforma eséllyel lehetett a Perényi, a Rozgonyi és a Berzevici családból való – ámbár, mivel Sáros és Szepes megyében járunk, inkább a két utóbbi család valamelyik tagja jöhet szóba. Nos, mind Berzevici Henrikről, mind a Rozgonyi család valamelyik tagjáról tudjuk, hogy ott volt Csehországban. Az előbbire közvetlen adataink is vannak: Henrik 1420. március 8-án és 16-án Boroszlóban, április 18-án Schweidnitzben, augusztus 31-én Časlavban tartózkodott.⁶⁰ A Rozgonyi családra ugyancsak közvetett bizonyítékunk van, de ez az adat sokkal értékesebb információkat rejt, mint gondolnánk. A Sóvári Sós család nevében panaszt tettek Budán a királyi kúriában 1420. szeptember 1-jén, amely szerint előző hónap 13-án Rozgonyi János Tótselymesi Miklóssal, Ramacsza Dénessel, Görgös Ba-

---

⁵⁸ Hasonlóképpen mint 1421-ben, amikor is csak egyes résztvevő urak familiárisainak pere lett elhalasztva (ZsO VIII. 232., 887., 931., 936., 1139.). Vö. még Zsigmond király 1419. december 20-i, Nyitra megyéhez szóló parancsával, amelyben felszólította a megye nemességét, hogy álljanak készen a jövő évi törökellenes hadjáratra. (ZsO VII. 1155.) A cseh ügyek kapcsán nincsen ilyen parancsról tudomásunk.

⁵⁹ ZsO I. 5065.

⁶⁰ ZsO VII. 1465., 1495., 1627., 2117.

lázssal és Dima Lászlóval kifosztotta három hannusfalvi jobbágyukat a sóvári erdőben.⁶¹ Az oklevélben leírt panasz egyszerű hatalmaskodásnak tűnhetne, ha nem tudnánk arról, hogy az egyik szereplő nem sokkal korábban még Prága alatt tartózkodott: Tótselymesi Miklós biztosan megfeleltethető a tanúként szereplő Apród Miklóssal. Továbbá, több mint valószínű, hogy a Rozgonyi Jánossal együtt felsorolt személyek nem a sors szészélye folytán kerültek egy időben egy helyre, hanem a mondottak János familiárisai voltak. Az időpontból következően a kis csapat már hazafelé tartott, azaz minden bizonnyal Zsigmond cseh királlyá koronázásán (július 28.) még ott voltak, majd utána nem sokkal odahagyták a király táborát. Mivel – emlékezzünk – az özvegy tanúi azt mondták, hogy ők Apród Miklóssal együtt voltak jelen Prága ostrománál, így a többiek is nagy valószínűséggel Rozgonyi familiájába tartoztak. Azaz – ezzel ellentétes adat felbukkanásáig – kijelenthetjük, hogy Buclói Varjú Péter, Jékelfalusi Fias Lőrinc és Tótselymesi Apród Miklós familiárisai voltak Rozgonyi János főkincstartónak és sárosi ispánnak.

Kérdés már csak az, hogy mindenki közvetlenül tartozott az ispánhoz vagy áttételek útján. Mire gondolok? Azt régóta tudjuk, hogy a familiáris és familiáris között éppen úgy különbség van, mint *dominus* és *dominus* között is. Azaz voltak kisebb rangú és magasabb rangú familiárisok, sőt jónéhány familiáris egyben *dominus* is volt, mivel ő is rendelkezett familiárisokkal. Ez azt jelenti, hogy a familiárisi szervezet, hasonlóképpen a hűbéri szervezethez, piramist formáz, de a kettő közötti hasonlóságok ezzel véget is értek, ugyanis attól minden másban különbözik.⁶² E különbözőségek egyik legjelentősebbike, hogy amíg a hűbéri jogban „a vazallusom vazallusa az én vazallusom” is, addig „a familiárisom familiárisa már nem az én familiárisom.” Mindez azt jelenti, hogy a familiárisi piramis élén álló uraknak nem volt a szó szoros értelmében rengeteg familiárisa, hanem talán csak néhány tucat, jelentős tekintéllyel, vagyonnal rendelkező familiárisa. Ez a néhány ember ugyanis hozta magával

---

⁶¹ ZsO VII. 2121.

⁶² Vö. BORSA IVÁN: A hiteleshelyekről. In: „Magyaroknak eleiről”. Ünnepi tanulmányok a hatvan esztendő Makk Ferenc tiszteletére. Szerk. PITI FERENC, szerk.társ SZABADOS GYÖRGY. Szeged 2000. 99–106., 99.

a saját familiáját is. Így, ha a főbb familiárisok közül valaki *dominust* váltott, akkor az egész csapatnyi veszteséget is jelenthetett a *dominusnak*.⁶³

Visszatérve a fentebbi személyekre, adódik a következtetés, hogy Ramacsa Dénes, Görgös Balázs és Dima László, akik szinte biztos, hogy *ignobilisek* voltak, nyilván nem Rozgonyi János familiárisai voltak, hanem Apród Miklósé. Sőt, e gondolat mentén tovább haladva, mivel a katonáskodás alapegysége a lándzsa volt, amely 3-4 emberből állt, máris további következtetésekre nyílik alkalmunk: Apród Miklós és a felsorolt személyek egy lándzsát alkottak, akiket az a megtiszteltetés ért, hogy együtt térhettek haza a háborúból a nagyúrral. Ámbár a megyei haderőt nem mozgósították az 1420. évi cseh hadjáratra, azon vidék *dominusainak* (Berzevici, Pálóciak, Perényiek, Rozgonyiak) köszönhetően mégis az összes környező megye nemessége képviseltette magát.⁶⁴

---

⁶³ E kérdésre bővebben lásd C. TÓTH NORNERT : Az 1395. évi lengyel betörés. (A lengyel-magyar kapcsolatok egy epizódja) In: „... honoris causa ...” Tanulmányok Engel Pál halálának ötödik évfordulója alkalmából. (sajtó alatt)

⁶⁴ Vö. Básti Vidart János Perényi Miklós familiárisaként (ZsO VIII. 398.), az Egyházasmercsei és a Csabbi család tagjai pedig Ilsvai György zólyomi ispán familiárisaként (Uo. 293.) kaptak adományt. A sort még folytathatnánk.

NORBERT C. TÓTH

Castellanus Jakab († 1420)

According to a charter issued on 8th November 1423 by the court of Sáros county, Veronika, wife of Fülöp of Szentmihály, started a trial against László, son of Bertalan of Ruszka, because after her late husband, *castellanus* Jakab had died near Prague, Bertalan robbed the goods and belongings of Jakab, and these goods still were at László's possession even at the time of Veronika's complainment. The deputy of Veronica introduced three persons – Péter Varjú of Buclo, János Fias of Jékelfalu and Miklós Apród of Tótselymes – who confirmed that they had been at the location where the robbery had happened.

In this study the author tries to identify *castellanus* Jakab, and the other persons whose names are written in the charter mentioned above.